

نقش معاونان پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای منطقه هشت در اداره و پیشرفت کتابخانه‌ها

منیژه ترابی‌الموتی^۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مشخص کردن میزان آگاهی معاونان پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای منطقه هشت از کتابخانه و نقش آن در اداره و پیشرفت کتابخانه‌ها انجام شده است. بالا رفتن سطح شناخت معاونان از کتابخانه و حمایت و توجه بیشتر نسبت به کتابخانه و جدی‌تر گرفتن مسائل و مشکلات آن از اهداف دیگر این پژوهش بوده است. روش تحقیق پیمایشی از نوع توصیفی می‌باشد. پرسشنامه‌ای با ۳۰ سؤال بسته طراحی و در بین ۴۳ معاون پژوهشی و معاون دانشکده‌ای که جامعه آماری را تشکیل می‌دهند توزیع شد. هر پرسشنامه شامل چهار بخش است: مشخصات کلی کتابخانه‌ها، مشخصات کلی معاونان، دیدگاه معاونان، و وضعیت فعلی کتابخانه‌ها. این پرسشنامه توسط معاونان پژوهشی تکمیل گردید. اطلاعات آماری از کتابخانه‌ها دریافت شد. پس از جمع‌آوری اطلاعات، وضعیت فعلی بررسی و نتیجه با استانداردهای دانشگاهی مقایسه گردید. نتایج و یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد اکثر معاونان معتقدند منابع، تجهیزات، فضا، و نیروی انسانی در کتابخانه‌های مورد پژوهش کافی است. در صورتی که در ضمن پژوهش و مقایسه آمار موجود با استانداردها مشخص شد شرایط فعلی کتابخانه‌ها نامناسب بوده و این امر حاکی از عدم آگاهی و شناخت معاونان نسبت به کتابخانه‌های محل خدمت ایشان است. همچنین مشخص شد کتابخانه واحد شهری بیشترین و واحد شهریار کمترین میزان تطابق با استانداردهای دانشگاهی را داشته است.

کلیدواژه‌ها

اداره و پیشرفت کتابخانه، دانشگاه آزاد اسلامی، معاونان پژوهشی

مقدمه

از قدرت و اختیارات مدیریتی برخوردارند و می‌توانند امکانات مورد نیاز جهت پشتیبانی اداری و مالی کتابخانه تحت سرپرستی خود

نقش معاونان پژوهشی در پیشرفت و اداره کتابخانه می‌تواند بسیار مؤثر باشد، زیرا آنان

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

را فراهم کنند. بنابراین، شناخت و آگاهی آنان از کتابخانه، به عنوان اصلی ترین مسئولان اجرایی در دانشگاه‌ها، و دیدگاهشان نسبت به کار کتابخانه اهمیت زیادی دارد و در پیشبرد اهداف کتابخانه بسیار مؤثر است.

بیان مسئله

آگاهی پژوهشگر از مشکلات کتابخانه‌ها و تأثیر حمایت معاونان پژوهشی از کتابخانه در اداره و پیشرفت آن، پژوهشگر را وادار کرد تا به بررسی نقش معاونان پژوهشی در رفع مسائل کتابخانه بپردازد. به همین منظور پرسشنامه‌ای تهیه شد که در آن دیدگاه معاونان پژوهشی و وضعیت فعلی کتابخانه‌ها مورد پرسش قرار گرفت و با معیارهای مندرج در *استانداردهای دانشگاهی (۱)* مقایسه شد.

دلیل بررسی دیدگاه معاونان و سنجش وضعیت فعلی کتابخانه‌ها این است که کتابخانه‌ها به طور مستقیم زیر نظر معاونان پژوهشی اداره می‌شود و تمامی نیازها و درخواست‌های این بخش از طریق این معاونت باید برطرف شود. حال اگر معاونان، که دارای قدرت اجرایی برای رفع نیازهای کتابخانه هستند، از وضعیت کتابخانه بی‌اطلاع باشند چگونه می‌توانند باعث پیشرفت کتابخانه شوند؟ پس با سنجیدن وضعیت موجود و مقایسه آن با استانداردهای دانشگاهی و بررسی نظر معاونان نسبت به وضعیت کتابخانه متوجه میزان شناخت آنان می‌شویم.

تعریف عملیاتی اجزای پژوهش

دانشگاه آزاد اسلامی منطقه هشت: منظور

۲۱ واحد بدین شرح است: اسلامشهر، پرنده، پزشکی تهران، تاکستان، تهران جنوب، تهران سماء، تهران شمال، تهران مرکزی، داروسازی، دندان پزشکی، دماوند، رودهن، شهر ری، شهر قدس (شهریار)، علوم و تحقیقات، فیروزکوه، قزوین، قم، قیامدشت، کرج، ورامین.

معاونان پژوهشی: افرادی که با ابلاغ رسمی از سوی رئیس واحد مربوط به این سمت منسوب می‌شوند و کتابخانه، انتشارات، دفتر پژوهش، و آزمایشگاه به طور مستقیم زیر نظر آنها فعالیت می‌کند. لازم به ذکر است که هم‌اکنون این پست در دانشکده‌ها توسط معاون دانشکده بدون لقب پژوهشی اداره می‌شود.

پرسش‌های اساسی

۱. میزان شناخت معاونان پژوهشی از کار کتابخانه چقدر است؟
۲. وضعیت موجود کتابخانه‌های واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی منطقه هشت از نظر نیروی انسانی، مجموعه، و وسایل و تجهیزات و امکانات چگونه است؟
۳. وضعیت کتابخانه‌ها با توجه به استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی چگونه است؟

اهمیت و ضرورت پژوهش

مدیریت صحیح، میزان آگاهی و توجه معاونان پژوهشی به مسائل و موضوعات مربوط به واحدهای تحت سرپرستی آنان تأثیر زیادی در میزان موفقیت و پیشرفت این‌گونه مؤسسات دارد. بدیهی است این رشد موجب ارتقای سطح علمی و فرهنگی

دانشگاه و جامعه و نهایتاً توسعه ملی کشور خواهد شد.

معاونان پژوهشی دانشگاه‌ها از قدرت و اختیارات مدیریتی در زمینه آموزش و پژوهش برخوردارند و می‌توانند امکانات مورد نیاز جهت پشتیبانی اداری و مالی را برای بخش‌های تحت سرپرستی خود از جمله کتابخانه‌ها فراهم کنند. بنابراین، شناخت و آگاهی آنان از کتابخانه و دیدگاه آنان نسبت به حرفه کتابداری اهمیت زیادی دارد و بررسی میزان این آگاهی و شناخت می‌تواند بر شرایط کتابخانه و نحوه اداره آن تأثیر قابل توجهی داشته باشد.

اهداف پژوهش

۱. تعیین میزان آگاهی و شناخت معاونان پژوهشی از کتابخانه،
۲. تعیین وضعیت موجود کتابخانه‌ها با توجه به استانداردها، و
۳. مقایسه کتابخانه‌های واحدهای مختلف منطقه هشت با یکدیگر.

محدودیت‌های پژوهش

پرسشنامه از طریق دفتر معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی به کلیه واحدها ارسال گردید، اما پژوهشگر در جمع‌آوری پرسشنامه مشکلات زیر را داشته است:

۱. عدم عنایت کافی به تکمیل پرسشنامه‌ها و تأخیر در ارسال آن؛
۲. بی‌جواب گذاشتن سؤال‌های مربوط به معاون پژوهشی با وجود آنکه پرسشنامه نیاز به قید اسم نداشت؛

۳. عدم ارسال پرسشنامه به دانشکده‌های زیرمجموعه در واحدهای بزرگ؛ و
۴. ارجاع پرسشنامه تکمیل نشده.

روش پژوهش

با توجه به اینکه مسئله تحقیق «بررسی نقش معاونان پژوهشی دانشگاه در پیشرفت و اداره کتابخانه‌ها» از طریق توصیف عینی و واقعی دیدگاه معاونان پژوهشی و وضعیت موجود و خصوصیات مشخص کتابخانه‌ها و کیفیت ارائه خدمات اطلاع‌رسانی می‌باشد و این امر از طریق جمع‌آوری داده‌ها با نظرخواهی از معاونان پژوهشی دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها و تجزیه و تحلیل اطلاعات امکان‌پذیر است، روش تحقیق پیمایشی و از نوع توصیفی می‌باشد و چون نتایج تحقیق در برنامه‌ریزی فعالیت‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی کتابخانه‌ها قابل استفاده می‌باشد، لذا از لحاظ نوع تحقیق جزء تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود.

جامعه پژوهش

تمامی معاونان پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای منطقه هشت که شامل ۲۱ واحد است به‌علاوه تمامی معاونان دانشکده‌های زیرشاخه هر واحد که دارای کتابخانه باشد، جامعه پژوهش را تشکیل می‌دهند.

به همین منظور پرسشنامه‌ها به کلیه معاونت‌های پژوهشی واحدهای دانشگاهی و دانشکده‌ای ارسال شد. از بین ۵۲ پرسشنامه ارسالی ۴۵ پرسشنامه بازگردانده

و از این تعداد نیز ۲ عدد به دلیل ناقص بودن اطلاعات کنار گذاشته شد. در نهایت جامعه آماری با ۴۳ نمونه (شامل ۱۷ معاون پژوهشی در سطح واحدهای منطقه هشت و ۲۶ معاون دانشکده‌ای مورد بررسی قرار گرفت. واحدهای دانشگاهی مورد مطالعه عبارتند از: پزشکی تهران، دندان پزشکی تهران، علوم دارویی، شهرری، تهران سماء، ورامین، رودهن، قم، دماوند، فیروزکوه، شهریار، اسلامشهر، علوم تحقیقات، تهران مرکز، تهران جنوب، تهران شمال، و پرنده که از این واحدها، واحد علوم تحقیقات، و تهران شمال، تهران جنوب، و تهران مرکزی دارای دانشکده می‌باشند.

جمع‌آوری اطلاعات

در تحقیق حاضر از پرسشنامه به‌عنوان ابزار جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. به همین منظور پرسشنامه‌ای در چهار بخش کلی به صورت زیر طراحی شد:

بخش اول: مشخصات کلی کتابخانه‌ها شامل عنوان، سال تأسیس، ساعات کار کتابخانه، و اندازه واحد؛

بخش دوم: مشخصات کلی شامل میزان سابقه، رشته تحصیلی، و مدرک معاونان پژوهشی؛

بخش سوم: دیدگاه معاونان پژوهشی نسبت به اداره کتابخانه‌ها؛ و

بخش چهارم: وضعیت فعلی کتابخانه‌های دانشکده‌ای و مرکزی از لحاظ انطباق با استانداردهای اهداف و وظایف، نیروی انسانی، مجموعه، سازماندهی منابع، خدمات

اطلاع‌رسانی، ساختمان و تجهیزات، و بودجه.

در طراحی پرسشنامه از طیف ثابت خاصی استفاده نشده است. بعضی سؤالات به صورت بله/ خیر، بعضی به صورت چندگزینه‌ای، و بعضی نیز به صورت طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت (شامل گزینه‌های خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم، و خیلی کم) مطرح شده‌اند.

پیشینه پژوهش

کیخا (۱۳۷۲) در پژوهش خود به این نتیجه رسیده است که ۷۸ درصد از مسئولان اجرایی دانشکده دارای تحصیلات عالی دانشگاهی (فوق‌لیسانس و دکترا) بوده و ۲۴ درصد آنان خارج از کشور تحصیل کرده و ۵۸ درصد دارای سابقه کار بالای ۵ سال هستند، ولی متأسفانه هیچ‌کدام از اهداف و وضعیت کتابخانه تحت سرپرستی خود آگاهی نداشته و هیچ‌یک حد نصاب نمره ۱۸-۲۰ را، که ملاک آگاهی کامل می‌باشد، به دست نیاورده‌اند. به‌طورکلی یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که میزان آگاهی معاونان آموزشی و پژوهشی از اهداف و وضعیت کتابخانه تحت سرپرستی خویش نسبت به سایر مسئولان بیشتر است. این پژوهش در جامعه‌ای اعم از رئیس دانشکده، معاون آموزشی، معاون پژوهشی و معاون اداری و مالی دانشکده علوم پزشکی مستقر در تهران وابسته به دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، ایران، و شهید بهشتی انجام شده است (۳).
مدرسی (۱۳۷۴) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که از بین مسئولان اجرایی

دانشگاه‌های علوم پزشکی معاونان پژوهشی در مقایسه با رؤسا و معاونان آموزشی دارای آگاهی بیشتری نسبت به حرفه کتابداری هستند و این موضوع احتمالاً به این دلیل است که در اکثر دانشگاه‌های علوم پزشکی کتابخانه مرکزی تحت مسئولیت معاونت پژوهشی است. بررسی ارتباط وضعیت تحصیلی با سطح آگاهی نشان می‌دهد کسانی که دارای مدرک تحصیلی بالاتر هستند آگاهی و شناخت بیشتری از این حرفه دارند. بررسی ارتباط میزان آگاهی و سابقه کار مسئولان حاکی از آن است که افرادی که سابقه کار بیشتری دارند از آگاهی کمتری نسبت به این حرفه برخوردارند، در حالی که کسانی که در سال‌های اخیر عهده دار این سمت‌ها شده‌اند دارای آگاهی بیشتری نسبت به این حرفه هستند. نتایج به دست آمده از این پژوهش حاکی از آن است که بعضی از عملکردهای مسئولان ارتباطی با سطح آگاهی آنان ندارد. مثلاً در زمینه جذب نیروهای متخصص و یا اعطای پاداش به کتابداران، عملکرد مسئولانی که نمره آگاهی بالاتری داشته‌اند با کسانی که نمره آگاهی پایین داشته‌اند، تقریباً مشابه و یکسان است. در زمینه دلایل عدم جذب نیروهای متخصص با توجه به نتایج به دست آمده، مشخص شد که ۳۹/۴ درصد به دلیل عدم مراجعه به کتابخانه و ۳۰/۴ درصد عدم پست سازمانی و ۱۶/۶ درصد نیز کمبود بودجه بوده است (۴).

فدایی عراقی (۱۳۷۷) در پژوهشی جهت شناخت مشکلات اساسی کتابخانه از نظر رؤسای دانشگاه، معاونان پژوهشی، و رؤسای

کتابخانه‌های مرکزی به این نتیجه رسید که ۹۲ درصد از جامعه مورد پژوهش معتقدند که کتابخانه یک واحد آموزشی و پژوهشی است و ۸۳/۷ درصد گفته‌اند که کتابخانه مرکزی باید زیر نظر معاونت پژوهشی باشد و در یک جمع‌بندی کلی مشخص شد از بین تمامی سؤالات مربوط به مسائل فیزیکی، مجموعه، خدمات، نیروی انسانی، مدیریت، مسائل برون سازمانی، و مسائل فرهنگی تنها در سؤالات مربوط به نیروی انسانی شامل کمبود کتابدار متخصص، با تجربه و موضوعی، افراد مورد پرسش از آگاهی نسبی برخوردارند، ولی نسبت به سایر مسائل مورد بحث آگاهی لازم را ندارند. پس از مسائل برون سازمانی کمترین امتیاز مربوط به مسائل مدیریتی است. معاونان پژوهشی نخست نسبت به نیروی انسانی و پس از آن از مجموعه آگاهی دارند. و در مرتبه آخر رؤسای کتابخانه‌ها فقط نسبت به نیروی انسانی آگاهی دارند و مسئولان غالباً کمبود فضا را مشکل اساسی می‌دانند و پس از آن کمبود کتابدار متخصص از رتبه بالایی برخوردار است، ولی آنان کتابداران را احتمالاً برای خدمات فنی و امور به اصطلاح پشت پرده می‌خواهند. کتابداران از نظر آنان نباید به عنوان مدیر با همه مسائل درگیر شوند و این یکی از نکاتی است که مورد توجه این پژوهش بوده است (۲).

جست‌وجوی پژوهشگر برای یافتن مقاله یا پژوهشی که مرتبط با این موضوع و یا مشابه آن در خارج از ایران انجام شده باشد به نتیجه نرسید. شاید علت این است که در خارج

از کشور کتابخانه‌ها تحت پوشش معاونت پژوهشی نیستند و نهادهای جداگانه‌ای محسوب می‌شوند.

همچنین با مراجعه به سایت‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی دانشگاه‌ها و مراکز علمی از جمله مرکز مدارک علمی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحدهای علوم تحقیقات، تهران جنوب، تهران شمال، و کلیه دانشگاه‌های دولتی شهر تهران نیز هیچ‌گونه پژوهش مرتبط دیگری پیدا نشد.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

با توجه به جدول ۱ مشاهده می‌شود که از بین ۴۳ کتابخانه تنها ۹/۳ درصد (۴ کتابخانه) از مدیریت متخصص و مجرب بهره‌مند هستند. همچنین این جدول نشان می‌دهد که شاخص استاندارد مربوط به مدیریت متخصص در این کتابخانه‌ها مطلوب نبوده و کتابخانه‌ها شرایط مناسبی از حیث مدیریت کتابخانه و بهره‌گیری از آن ندارند.

جدول ۱. توزیع فراوانی بهره‌گیری از مدیریت متخصص و مجرب در کتابخانه‌های واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی منطقه هشت

درصد فراوانی	تعداد کتابخانه	وجود مدیریت تخصصی و با تجربه در کتابخانه
۹/۳	۴	بله
۹۰/۷	۳۹	خیر
۱۰۰	۴۳	جمع

با توجه به جدول ۲ مشاهده می‌شود که از بین ۴۳ کتابخانه ۳۷/۲ درصد (۱۶ کتابخانه) جهت ارائه خدمات به کاربران از

نیروی متخصص استفاده می‌کنند، درحالی‌که ۶۲/۸ درصد (۲۷ کتابخانه) دارای چنین وضعیتی نیستند که این امر بر نحوه خدمات اطلاع‌رسانی به کاربران تأثیر نامطلوب خواهد گذاشت.

جدول ۲. توزیع فراوانی استفاده از کارکنان متخصص در ارائه خدمات در کتابخانه‌های واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی منطقه هشت

درصد فراوانی	تعداد کتابخانه	وجود کارکنان متخصص و با تجربه در کتابخانه
۳۷/۲	۱۶	بله
۶۲/۸	۲۷	خیر
۱۰۰	۴۳	جمع

با توجه به جدول ۳ مشاهده می‌شود که ۶۲/۸ درصد معاونان پژوهشی معتقدند تجهیزات سخت‌افزاری موجود در کتابخانه‌ها با نیاز و تعداد مراجعان متناسب است و بقیه معاونان معتقدند که تجهیزات سخت‌افزاری موجود در کتابخانه‌ها با نیاز و تعداد مراجعان تناسبی ندارد.

جدول ۳. توزیع فراوانی تناسب تعداد تجهیزات سخت‌افزاری با نیاز و تعداد مراجعان از دید معاونان پژوهشی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی منطقه هشت

درصد فراوانی	تعداد کتابخانه	تناسب تعداد تجهیزات سخت‌افزاری با تعداد مراجعان
۶۲/۸	۲۷	بله
۳۷/۲	۱۶	خیر
۱۰۰	۴۳	جمع

جدول ۵. فراوانی تجهیزات موجود در کتابخانه‌های واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی منطقه هشت

ردیف	نوع تجهیزات موجود در ساختمان کتابخانه‌ها	تعداد کتابخانه	درصد فراوانی
۱	قفسه کتاب	۴۳	۱۰۰
۲	برگه‌دان	۳۴	۷۹/۱
۳	وسایل دیداری- شنیداری	۴	۹/۳
۴	میز مطالعه	۴۱	۹۵/۳
۵	کاردکس	۲۳	۵۳/۵
۶	دستگاه کپی و تکثیر	۱۲	۲۷/۹
۷	صندلی	۴۱	۹۵/۳
۸	قفسه نمایش مجلات و روزنامه	۴۰	۹۳
۹	کامپیوتر و لوازم جانبی	۴۰	۹۳

بالاترین تعداد متوسط کل منابع موجود در کتابخانه‌ها در منطقه هشت مربوط به واحد شهر ری و کمترین تعداد مربوط به واحد اسلامشهر است. در تهران بالاترین تعداد مربوط به واحد علوم تحقیقات و کمترین تعداد مربوط به واحد دندان پزشکی است.

مقایسه کتابخانه‌های واحدهای دانشگاه آزاد شهر تهران با سایر کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی منطقه هشت

با توجه به پرسشنامه، ۱۷ شاخص استاندارد برای کتابخانه‌های دانشگاهی (۱) در نظر گرفته شد که نوع اطلاعات آن در جدول ۷ ارائه شده است. در ستون‌های سوم تا هشتم شاخص‌های وجود منابع کافی، فضای کافی، و نیروی متخصص و کمک متخصص لازم

با توجه به جدول ۴ مشاهده می‌شود که میزان کافی بودن منابع در کتابخانه‌ها از دید ۹/۳ درصد معاونان پژوهشی در حد کم، ۳۹/۵ درصد در حد متوسط، ۳۰/۲ درصد در حد زیاد، و ۲۰/۹ درصد در حد خیلی زیاد است. به‌طور کلی در حدود نیمی از معاونان پژوهشی میزان کافی بودن منابع را در حد زیادی دانسته‌اند که این موضوع با نتایج به‌دست آمده در بخش استانداردهای مجموعه همخوانی ندارد.

جدول ۴. تناسب منابع موجود در کتابخانه‌ها با نیاز مراجعه‌کنندگان از دید معاونان پژوهشی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی منطقه هشت

ردیف	میزان کافی بودن منابع موجود در کتابخانه‌ها	تعداد	درصد فراوانی
۱	خیلی کم	۰	۰
۲	کم	۴	۹/۳
۳	متوسط	۱۷	۳۹/۵
۴	زیاد	۱۳	۳۰/۲
۵	خیلی زیاد	۹	۲۰/۹
	جمع	۴۳	۱۰۰

همان‌گونه که در جدول ۵ مشاهده می‌شود همه کتابخانه‌ها دارای قفسه کتاب، ۷۹/۱ درصد (۳۴ واحد) دارای برگه‌دان، ۹/۳ درصد (۴ واحد) دارای وسایل دیداری و شنیداری، ۲۷/۹ درصد (۱۲ کتابخانه) دارای دستگاه کپی و تکثیر، ۵۳/۵ درصد (۲۳ واحد) دارای کاردکس، و ۹۳ درصد (۴۰ کتابخانه) دارای امکانات رایانه‌ای و قفسه نمایش مجلات و روزنامه‌ها هستند.

جدول ۶. مقایسه وضعیت منابع موجود در کتابخانه‌های واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی واقع در منطقه هشت

نام دانشگاه	تعداد کتابخانه	تعداد کتاب‌های فارسی	تعداد کتاب‌های لاتین	تعداد مجلات فارسی	تعداد مجلات لاتین	تعداد منابع الکترونیکی	توسط تعداد منابع در کتابخانه‌ها	وجود نشریات فارسی روزآمد	وجود نشریات لاتین روزآمد
علوم تحقیقات	۵	۲۸۱۷۳	۵۰۲۲۸	۱۹۲	۹۶۶	۵۵۵۰	۱۷۰۲۲	۲	۲
تهران شمال	۹	۲۴۵۳۰	۸۳۷۵	۱۰۴۶	۱۰۰	۰	۳۷۸۳	۹	۰
تهران مرکز	۱۰	۷۶۳۰۴	۳۷۹۸۸	۹۷	۱۳۰	۸۲	۱۱۴۶۰	۴	۳
تهران جنوب	۶	۷۰۶۱۶	۱۸۶۷۰	۲۲۰	۶	۰	۱۴۹۱۹	۴	۲
دانشگاه پزشکی	۱	۸۱۰۰	۸۳۰۰	۱۱۰	۱۲۰	۰	۱۶۶۳۰	۱	۱
دانشگاه دندان پزشکی	۱	۱۸۵۲	۱۲۴۳	۴۷	۹۷	۵۰	۳۲۸۹	۱	۱
تهران سما	۲	۶۹۵۰	۴۵۰	۲۰	۰	۱۴۲۰	۲۶۱۴۸	۰	۰
علوم دارویی	۱	۱۱۳۰	۵۰۰	۱	۱۵	۰	۸۸۴۰	۰	۱
واحد شهر ری	۱	۲۳۳۳۲	۲۳۰۰	۲۰۷	۱۹	۳۰۰	۱۶۶۴	۱	۰
ورامین	۱	۱۳۳۱۸	۱۴۵۰	۱۱۸	۱۰	۰	۱۴۸۹۶	۱	۱
رودهن	۱	۱۹۳۵۶	۶۰۵۸	۲۵۰	۱۲	۰	۲۵۶۷۶	۱	۰
قم	۱	۱۳۵۰۰	۳۵۰۰	۱۱۰	۵۰۰	۱۲۸۹	۱۸۱۹۹	۰	۰
دماوند	۱	۶۸۶۷	۴۷۲	۲۷	۰	۰	۷۳۶۶	۱	۰
فیروزکوه	۱	۱۱۰۰۰	۱۶۵۰	۲۵۰	۳۵	۵۰	۲۹۸۵	۰	۰
شهریار	۱	۶۹۸	۴۶۰	۳۶	۴	۱۸۰	۱۳۷۸	۰	۰
اسلامشهر	۱	۱۶۰۰	۳۰۰۰	۸۰	۱۳	۱۰۰	۴۷۹۳	۰	۰
پرند	۱	۱۹۵۰	۸۰۰	۵	۵	۱۰۰	۲۸۶۰	۰	۰

برای ارائه خدمات آمده است.

در سایر ستون‌ها عدد ۱ نشان‌دهنده تطابق با شاخص استاندارد موردنظر و عدد صفر نشان‌دهنده عدم تطابق با شاخص موردنظر می‌باشد. طبق داده‌های جدول ۷ مشاهده می‌شود:

واحد علوم تحقیقات دارای ۵ کتابخانه است و کل منابع موجود آن ۸۵,۱۰۹ عنوان می‌باشد، در صورتی که طبق استاندارد

کتابخانه‌های دانشگاهی رقم مناسب برای آن ۳۰۶,۲۴۲ عنوان است. زیربنای ساختمانی کتابخانه‌ها برابر ۲۴۳۴ مترمربع می‌باشد، در حالی که زیربنای مطلوب ۶۶۵۰ مترمربع است. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۱۸ نفر و تعداد استاندارد آن ۵۵ نفر می‌باشد و تنها یک کتابخانه، از پنج کتابخانه، از مدیریت متخصص بهره‌مند است. واحد تهران شمال، با ۹ کتابخانه، ۳۳,۰۵۱

عنوان کتاب دارد، در صورتی که طبق استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی تعداد ۵۶۵,۵۲۸ رقم مطلوب می‌باشد. زیربنای ساختمان کتابخانه‌ها برابر ۶۶۷۰ مترمربع است، در حالی که زیربنای استاندارد ۶۶۳۶ مترمربع می‌باشد. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۲۰ نفر و تعداد استاندارد ۷۶ نفر می‌باشد. هیچ‌یک از کتابخانه‌ها از مدیریت متخصص بهره‌مند نیستند.

کل موجودی واحد تهران مرکز، با ۱۰ کتابخانه، ۱۱۴,۶۰۱ عنوان می‌باشد، در صورتی که طبق استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ۷۳۳,۲۴۴ عنوان مطلوب است. زیربنای ساختمان کتابخانه‌ها برابر ۲۶۸۸ مترمربع است، در حالی که زیربنای استاندارد ۱۴,۵۸۸ مترمربع است. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۱۴ نفر و تعداد استاندارد ۱۲۸ نفر می‌باشد و فاقد مدیریت متخصص است.

کل منابع واحد تهران جنوب، با شش کتابخانه، ۸۹,۵۱۲ عنوان می‌باشد، در صورتی که طبق استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی تعداد ۴۷۵,۶۴۴ عنوان رقم مطلوب است. زیربنای ساختمان کتابخانه‌ها برابر ۲۰۴۶ مترمربع است، در حالی که زیربنای استاندارد ۹۸۷۹ مترمربع می‌باشد. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۵ نفر و تعداد استاندارد ۸۳ نفر است. این کتابخانه از مدیریت متخصص بهره‌مند نیست.

دانشگاه پزشکی تهران، با یک کتابخانه، دارای ۱۶,۶۳۰ عنوان موجودی است، در حالی که رقم استاندارد ۶۶,۳۰۰ عنوان

می‌باشد. زیربنای ساختمان ۵۵۰ مترمربع است، در حالی که طبق استاندارد زیر بنای ۱۱۸۳ متر مربع رقم مطلوب است. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۳ نفر و تعداد استاندارد ۱۰ نفر می‌باشد. این واحد از مدیریت متخصص بهره‌مند می‌باشد.

دانشگاه دندان پزشکی، با یک کتابخانه ۳۲۸۹ عنوان موجودی دارد، در حالی که طبق استاندارد تعداد ۶۹,۷۸۰ عنوان مطلوب است. زیربنای ساختمان ۲۲۰ مترمربع است، در حالی که زیربنای استاندارد ۱۰۹۸ مترمربع می‌باشد. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۲ نفر است، در حالی که تعداد استاندارد ۱۱ نفر می‌باشد. همچنین از مدیریت متخصص بهره‌مند نیست.

واحد تهران سما با یک کتابخانه ۲۶,۱۴۸ عنوان موجودی دارد، در صورتی که طبق استاندارد ۷۶,۶۰۰ عنوان رقم مطلوب است. زیربنای ساختمان برابر ۲۷۰ مترمربع و زیربنای استاندارد ۱۳۳۲ مترمربع است. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۲ نفر در حالی که تعداد استاندارد ۱۱ نفر است. این کتابخانه از مدیریت متخصص بهره‌مند نمی‌باشد.

واحد علوم دارویی با یک کتابخانه دارای ۱۶۴۶ عنوان کتاب است، در حالی که رقم استاندارد ۴۸,۱۸۴ عنوان می‌باشد. زیربنای ساختمان ۱۰۰ مترمربع و زیربنای استاندارد ۴۵۱ مترمربع است. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص یک نفر و تعداد استاندارد ۴ نفر است. این واحد فاقد مدیریت متخصص است.

واحد شهری، دارای یک کتابخانه و ۱۴،۱۴۸ عنوان کتاب است، در صورتی که طبق استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی تعداد ۲۲۰،۴۵۶ عنوان رقم مطلوب است. زیربنای ساختمان کتابخانه برابر ۵۶۰۰ مترمربع است، در حالی که زیر بنای استاندارد ۷۴۱۸ متر مربع می‌باشد. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۳ نفر است، در حالی که تعداد استاندارد ۶۰ نفر می‌باشد. این واحد دارای مدیریت متخصص است.

واحد ورامین، یک کتابخانه و ۱۴،۸۹۶ عنوان کتاب دارد، در صورتی که طبق استاندارد تعداد ۱۶۵،۰۰۰ عنوان رقم مطلوب است. زیربنای ساختمان کتابخانه‌ها برابر ۲۰۰ مترمربع و زیربنای استاندارد ۴۷۷۷ مترمربع است. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۲ نفر و تعداد استاندارد ۴۱ نفر می‌باشد. این واحد فاقد مدیریت متخصص می‌باشد.

واحد رودهن، یک کتابخانه و ۲۶،۶۷۶ عنوان کتاب دارد، در صورتی که طبق استاندارد رقم ۱۸۷،۰۰۰ عنوان مطلوب است. زیربنای ساختمان کتابخانه ۱۳۰۰ مترمربع می‌باشد و زیربنای استاندارد ۵۲۸۰ مترمربع است. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۶ نفر و تعداد استاندارد ۴۸ نفر است. این واحد از مدیریت متخصص بهره‌مند می‌باشد.

واحد قم، دارای یک کتابخانه و ۱۸،۸۹۹ عنوان می‌باشد، در صورتی که طبق استاندارد رقم ۱۲۷،۱۷۲ مطلوب می‌باشد. زیربنای

ساختمان کتابخانه ۱۲۰۰ مترمربع می‌باشد و زیربنای استاندارد ۳۵۲۱ مترمربع می‌باشد. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۵ نفر و تعداد استاندارد ۲۸ نفر است. این واحد فاقد مدیریت متخصص است.

واحد دماوند، دارای یک کتابخانه و ۷۳۶۶ عنوان می‌باشد، در صورتی که طبق استاندارد عنوان ۵۳،۴۴۰ عنوان مطلوب است. زیربنای ساختمان این کتابخانه برابر ۱۰۰ مترمربع و زیربنای استاندارد ۲۷۸ مترمربع است. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۱ نفر و تعداد استاندارد ۳ نفر می‌باشد. این واحد از مدیریت متخصص بهره‌مند نمی‌باشد.

واحد فیروزکوه، با یک کتابخانه دارای تعداد ۱۲،۹۸۵ عنوان می‌باشد، در صورتی که طبق استاندارد تعداد ۱۱۶،۴۰۰ عنوان مطلوب است. زیربنای ساختمان کتابخانه برابر ۱۲۰۰ مترمربع و زیربنای استاندارد ۳۲۴۱ متر مربع می‌باشد. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۳ نفر می‌باشد و تعداد استاندارد ۲۴ نفر می‌باشد. این واحد فاقد مدیریت متخصص است.

واحد شهریار، یک کتابخانه با تعداد ۱۳۷۸ عنوان دارد، در صورتی که طبق استاندارد تعداد ۷۸،۱۰۰ عنوان مطلوب است. زیربنای ساختمان کتابخانه ۴۲۶ مترمربع و زیربنای استاندارد ۱۳۹۷ مترمربع است. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۲ نفر و تعداد استاندارد ۱۱ نفر می‌باشد. این واحد فاقد مدیریت متخصص است.

واحد اسلامشهر، یک کتابخانه با ۴۷۹۳ عنوان کتاب دارد، در صورتی که رقم استاندارد

۱۶۹,۰۰۰ عنوان می‌باشد. زیربنای ساختمان کتابخانه ۳۵۰ مترمربع می‌باشد که زیربنای استاندارد ۴۶۹۳ مترمربع است. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۲ نفر و تعداد استاندارد ۴۲ نفر می‌باشد. این واحد فاقد مدیریت متخصص است.

واحد پرند، یک کتابخانه با ۲۸۶۰ عنوان کتاب دارد، در صورتی که طبق استاندارد رقم ۴۸,۹۸۰ عنوان مطلوب است. زیربنای ساختمان کتابخانه برابر ۱۱۰ مترمربع و زیربنای استاندارد ۴۰۵ مترمربع است. تعداد نیروی متخصص و کمک متخصص ۱ نفر و تعداد مطلوب ۴ نفر می‌باشد. این واحد فاقد مدیریت متخصص است.

جدول ۸ رتبه‌بندی کتابخانه‌های واحدهای دانشگاهی را براساس میزان میانگین تطابق با استانداردها نشان می‌دهد. واحد شهری بیشترین میزان تطابق یعنی ۲۱ و رتبه ۱، و واحد شهریار کمترین میزان تطابق یعنی ۹ و رتبه ۱۲ را کسب کرده‌اند.

نتایج پژوهش

۹۰/۷ درصد معاونان نسبت به وجود منابع کافی نظر مثبت دارند، در حالی که با مقایسه منابع موجود در کتابخانه‌ها با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی مشاهده می‌شود که وضعیت این کتابخانه‌ها با شاخص وجود منابع کافی از شاخص‌های «مجموعه» همخوانی و تطابق ندارد. این امر نشان‌دهنده عدم آگاهی و شناخت معاونان نسبت به مجموعه کتابخانه می‌باشد، زیرا با وجود اینکه از لحاظ تطابق با شاخص «کافی بودن تعداد منابع» کتابخانه‌ها

جدول ۸. رتبه‌بندی واحدهای دانشگاهی بر اساس میزان تطابق با استانداردها در کتابخانه‌های واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی منطقه هشت

ردیف	واحد دانشگاهی	میانگین میزان تطابق با استانداردها	رتبه
۱	واحد شهر ری	۲۱	۱
۲	قم	۱۶	۲
۳	فیروزکوه	۱۶	۲
۴	رودهن	۱۵	۳
۵	دانشگاه پزشکی	۱۴	۴
۶	دانشگاه دندان پزشکی	۱۳	۵
۷	ورامین	۱۳	۵
۸	تهران شمال	۱۲/۹	۶
۹	دماوند	۱۲	۷
۱۰	علوم تحقیقات	۱۲	۷
۱۱	علوم دارویی	۱۱	۸
۱۲	اسلامشهر	۱۱	۸
۱۳	پرند	۱۱	۸
۱۴	تهران مرکز	۱۰/۹	۹
۱۵	تهران جنوب	۱۰/۷	۱۰
۱۶	تهران سما	۱۰	۱۱
۱۷	شهریار	۹	۱۲

وضعیت کاملاً نامناسبی دارند، ولی معاونان پژوهشی اعلام کرده‌اند که از لحاظ کافی بودن منابع، کتابخانه‌ها در وضعیت مناسبی

هستند و همین امر یعنی عدم آگاهی نسبت به شرایط مطلوب و استاندارد، بر نقش آنان در پیشرفت کتابخانه تأثیر منفی دارد.

۶۲/۸ درصد معاونان نسبت به وجود تجهیزات کافی نظر مثبت دارند، در حالی که با مقایسه تجهیزات سخت‌افزاری موجود در کتابخانه‌ها مشاهده می‌شود که وضعیت این کتابخانه‌ها با شاخص وجود تجهیزات سخت‌افزاری مناسب از مجموعه شاخص‌های استاندارد «ساختمان و تجهیزات» همخوانی و تطابق ندارد. این امر نشان‌دهنده عدم آگاهی و شناخت معاونان نسبت به وجود تجهیزات سخت‌افزاری متناسب با نیاز مراجعان می‌باشد.

۳۲/۶ درصد معاونان نسبت به وجود فضای کافی نظر مثبت دارند، در حالی که با مقایسه فضای موجود کتابخانه‌ها با استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی مشاهده می‌شود که شرایط این کتابخانه‌ها با شاخص وجود فضای مناسب از شاخص‌های «ساختمان و تجهیزات» همخوانی و تطابق ندارد. این امر نشان‌دهنده عدم آگاهی و شناخت مناسب معاونان نسبت به وجود فضای متناسب با نیاز کاربران و تجهیزات کتابخانه می‌باشد و بر نقش آنان در پیشرفت کتابخانه تأثیر منفی دارد.

۷۲/۱ درصد از کتابخانه‌ها در قسمت مرجع دستگاه کپی و تکثیر ندارند. ۹۰/۷ درصد از کتابخانه‌ها وسایل دیداری و شنیداری ندارند. هیچ‌یک از کتابخانه‌ها منابعی متناسب با نیاز کاربران ندارند. ۹۳ درصد از کتابخانه‌ها بودجه مستقل ندارند. ۶۵/۱ درصد

از ساختمان کتابخانه‌ها متناسب با نوع کاربری ساخته نشده است. ۷۴/۴ درصد از کتابخانه‌ها نشریات ادواری لاتین روزآمد در رشته‌های درسی دانشکده را ندارند. ۴۰/۹ درصد از کتابخانه‌ها نشریات ادواری فارسی روزآمد در رشته‌های درسی دانشکده ندارند. ۹۰/۷ درصد کتابخانه‌ها فاقد نیروی متخصص و کمک متخصص هستند.

با توجه به ضعف و کاستی‌های فوق در کتابخانه‌ها معاونان پژوهشی باید جهت رفع آنها اقدام کنند که متأسفانه در پاسخ به این سؤال پژوهش باید اشاره شود که اقدام لازم جهت رفع نیازهای کتابخانه انجام نمی‌شود. در صورتی که در پاسخ به سؤال هفت پرسشنامه ۹۰ درصد از معاونان اظهار داشته‌اند همکاری لازم جهت رفع نیازهای کتابخانه با مدیر کتابخانه را دارند.

پیشنهادات

۱. حوزه فعالیت معاونان در دانشکده‌ها تفکیک شود. در حال حاضر هر دانشکده دارای یک معاون با وظایف «اداری و مالی» و «آموزشی و پژوهشی» است و این مسئله باعث شده که هم مدت اشتغال در این پست کوتاه‌مدت‌تر شود (تا تجربه‌ای کسب کنند دوباره این پست به دیگری واگذار می‌شود) و هم به دلیل بالا رفتن حوزه فعالیت‌های معاونان به‌طور مسلم توجه به امور کتابخانه‌ها کمتر می‌شود.

۲. آیین‌نامه‌ای مدون و یکسان برای تمام کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی از طرف سازمان مرکزی تدوین شود.

۳. در کتابخانه‌ها از نیروی متخصص کتابدار استفاده شود، زیرا طبق نتایج به دست آمده در کتابخانه‌ها ضعف نیروی مجرب و متخصص وجود دارد. با توجه به اینکه در دانشگاه آزاد اسلامی رشته کتابداری وجود دارد وجود ضعف در این موضوع کمی غیرمنطقی به نظر می‌آید، زیرا می‌توان با شناسایی دانشجویان فعال و ممتاز آنها را استخدام کرد. چه بسا دانشکده‌هایی وجود دارد که نیروی متخصص و باتجربه کار در حوزه کتابداری در قسمتی خارج از این حوزه فعالیت می‌کند و در همان دانشکده فردی غیرمتخصص، مدیریت کتابخانه را به عهده دارد.

۴. کتابخانه‌ها از نظر منابع نیروی انسانی، مجموعه، تجهیزات و ساختمان استاندارد شوند، زیرا با نتایج به دست آمده کتابخانه‌های دانشگاه آزاد در منطقه هشت در وضعیت مناسبی به سر نمی‌برند.

۵. واحدهای درسی جهت آشنایی و فعالیت‌های کتابخانه ارائه گردد. با توجه به شناخت کم معاونان پژوهشی و حتی جامعه نسبت به کتابخانه‌ها قرار دادن این واحد درسی برای تمامی رشته‌ها مانند درس آشنایی با کامپیوتر باعث می‌شود تا نسل آینده دید و شناخت بهتری نسبت به این رشته داشته باشند. در نتیجه شاید با معاونان آینده تا حدودی مشکلات کتابخانه‌ها کاهش پیدا کند و نسل‌های بعد یک گام جلوتر باشند.

۶. بودجه مستقلی برای کتابخانه‌ها در نظر گرفته شود. با توجه به اینکه درخواست بعضی اقسام و تأیید و خرید آن مشمول مرور

زمان می‌شود و برای بعضی از درخواست‌ها فوریت وجود دارد بهتر است بودجه‌ای در محل کتابخانه خارج از بودجه پژوهشی وجود داشته باشد.

۷. اختصاص بودجه‌ای برای خرید و اشتراک نشریات ادواری روزآمد فارسی و لاتین.

۸. استفاده از مخزن باز به دلیل استفاده بهتر دانشجویان. اکثر کتابخانه‌ها دارای سیستم مخزن بسته می‌باشند در صورتی که مخزن باز، به خصوص برای بعضی از رشته‌ها مانند هنر حائز اهمیت است که البته این امر نیازمند صرف هزینه جهت پرسنل بیشتر در کتابخانه‌ها و داشتن سیستم‌های ضدسرقت می‌باشد.

۹. راه‌اندازی سیستم جست‌وجوی منابع از طریق کامپیوتر و استفاده از اینترنت در تمامی کتابخانه‌ها.

۱۰. استانداردسازی ساختمان کتابخانه‌ها طبق کاربری آنها در موارد بسیاری از نظر نور، شکل مخزن، و سیستم‌های گرمایش.

۱۱. خرید دستگاه تکثیر و کپی برای تمامی کتابخانه‌ها و به خصوص در بخش مرجع. این امر موجب کاهش سرقت و پاره کردن صفحات منابع مرجع و حتی پایان‌نامه‌ها می‌شود.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده

۱. بررسی طرح امانت بین کتابخانه‌ای برای تمامی کتابخانه‌های موجود در دانشگاه آزاد اسلامی،

۲. تحقیق جهت استانداردسازی

کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی، و
۳. بررسی نیروهای متخصص موجود در
دانشگاه آزاد اسلامی و به‌کارگیری آنها در
جایگاه مربوط.

منابع

۱. تعاونی، شیرین. *استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران*. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۰.
۲. فدایی عراقی، غلامرضا. *کتاب و کتابخانه: مدیریت و توسعه فرهنگی (مجموعه مقالات)*. تهران: سازمان مدارک فرهنگی و انقلاب اسلامی،

گروه انتشارات، ۱۳۷۵.

۳. کیخا، منیر. «بررسی میزان آگاهی مسئولان اجرایی دانشکده‌های علوم پزشکی مستقر در تهران نسبت به اهداف و وضعیت کتابخانه دانشکده خود». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۲.

۴. مدرسی، عابدالله. «بررسی میزان آگاهی مسئولین اجرایی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور نسبت به حرفه کتابداری». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۴.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۴/۱۲/۲۱

